חרולית לבנבנה, Tyrimnus leucographus – צמח חדש לישראל

רננה לביא, בוטנאית עצמאית
בר שמש , מכון דש"א, מוזיאון הטבע ע"ש שטיינהרדט
מימי רון , מכון דש"א, מוזיאון הטבע ע"ש שטיינהרדט
———————

תקציר– חרולית לבנבנה ***Tyrimnus leucographus*** נמצאה והוגדרה לאחרונה ברכס נפתלי (צפון-מזרח הגליל העליון) כמין חדש לישראל. חרולית לבנבנה היא מין חד-שנתי, יחיד בסוג, וקרובה לסוג קרדה. תפוצתה בעולם היא באגן הים- התיכון.

==========

חרולית לבנבנה *Tyrimnus leucographus* ברכס נפתלי 6.5.2025, צלמה מימי רון ©

תיאור המציאה– במהלך חודש אפריל 2025, במסגרת סקר צומח ביוזמת רט״ג להערכת נזקי מלחמת "חרבות ברזל" ברכס נפתלי נמצא ע"י המחברת הראשונה, 1.5 ק"מ צפון מזרח למרגליות מין צמח לא מוכר ממשפחת המורכבים בשלב של תחילת פריחה. בחודש מאי 2025 חזרנו אל אותה נקודה לאיסוף זרעים והשלמת ההגדרה. המין הוגדר כ- *Tyrimnus leucographus (L.) Cass*. מין יחיד בסוג (מונוטיפי). בשטח נצפתה אוכלוסייה אחת של כ-20 פרטים. פרט אחד נאסף לצורך תיעוד בגיליון עשביה.

חרולית לבנבנה *Tyrimnus leucographus* ברכס נפתלי 6.5.2025, .צלמו מימין:1-רננה לביא, 2 ו-3 בר שמש ©

©

תיאור בית-הגידול– האוכלוסייה נמצאה בשולי דרך נוף במדרון תלול (מפנה מזרחי) ברכס נפתלי, ברום של 650 מ׳ מעל פני-הים, במפגש גיר ודולומיט. רוב הפרטים נמצאו בשולי הדרך ומספר פרטים נמצאו במרחק של עד כ-20 מ׳ מהדרך עצמה.
בית-הגידול המתואר של חרולית לבנבנה בעולם הוא שולי יערות אורן ברוטיה, גריגות (שיחיות), שדות ושולי דרכים. גדל מגובה פני הים ועד לגבהים של כ-1000 מטר.

תיאור המין וסיסטמטיקה– המין חרולית לבנבנה הוא חד-שנתי בגובה 20–200 ס"מ. הגבעולים זקופים, העלים פשוטים בעלי שפה קוצנית. העלים התחתונים ירוקים עם דוגמה לבנה (בדומה לגדילן מצוי וברקן סורי). הגבעול מלווה בכנף קוצנית צרה לאורכו. עוקץ התפרחת ארוך (20-40 ס״מ) ואינו קוצני. התפרחת, נטויה מטה בשלב הניצנים ומזדקפת בזמן הפריחה. כל הפרחים צינוריים, ההיקפיים עקרים. צבע הפרחים לבן עד ורדרד והם מחולקים עמוק לחמש אונות א-סימטריות. הזרעונים פחוסים בעלי 4 צלעות צהבהבות בולטות וארבע מקצועות ברורים שיוצרים חתך רוחב כמעט מרובע. ראש הזרעון מוקף בנזר דמוי טבעת קצרה וגופיף שומני במרכז. הציצית באורך 10-15 מ"מ. ראו תמונות בהמשך.

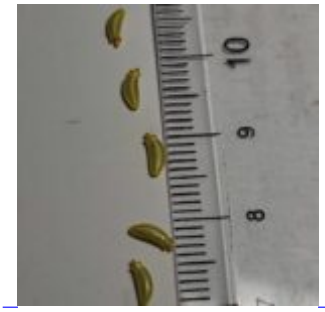
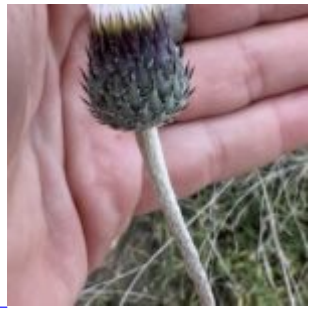

חרולית לבנבנה *Tyrimnus leucographus* ברכס נפתלי 6.5.2025, צלמו מימין לשמאל רננה לביא(1,3) ומימי רון (2) ©

המין חרולית לבנבנה קרוב לקרדה מכסיפה אך קיימים מספר הבדלים ברורים:

תכונה	קרדה מכסיפה	חרולית לבנבנה
גובה הצמח	30-60 ס"מ	20-200 ס"מ
כנף קוצנית לאורך הגבעול	קיימת. לא על עמוד התפרחת	קיימת. לא על עמוד התפרחת
דוגמה על העלים	כתמים בהירים קטנים במפרצי העלים	דוגמת "שיש" בהירה בדומה לגדילן וברקן.
זרעונים	ללא צלעות בולטות, חתך הרוחב מעוגל	בעלי 4 צלעות בולטות וחתך הרוחב מצולע, כמעט מרובע
נטייה של התפרחת בשלב הניצנים	תפרחת זקופה	תפרחת נוטה מטה
צבע הפרחים	סגול בהיר-ורוד	לבן עד ורדרד
צורת חיים	חד-שנתי	חד-שנתי

תפוצה עולמית- הצמח תואר לראשונה מאזור קמפניה שבאיטליה, ונפוץ אגן הים התיכון הצפוני, קפריסין, מערב סוריה ואזורים נרחבים בטורקיה – בעיקר בצפון-מערב, מערב ודרום אנטוליה וכן באיים שונים בים האגאי. קיים גם בלוב. האלמנט הפיטו-גיאוגרפי שלו ים-תיכוני. (ראו מפת תפוצה)

מפת התפוצה של המין חרולית לבנבנה על פי אתר קיו 2025. הסימון של סוריה מסמל את "סוריה-לבנון" והצמח, אשר הינו עשב רע של צידי דרכים "זלג" תוך המלחמה הנוכחית והגיע לרכס נפתלי ב"דרכים עלומות".

<u>מקור השם חרולית</u>

השם חרולית נזכר במקורות בהקשר של צמח קוצני, המילה ״**חרול**״ מופיעה בתנ״ך ומשמעותה קוץ. ״חרול״ מופיע פעמים ספורות בתנ״ך בספרים צפניה, איוב ומשלי.

בצפניה: ״כי מואב כסדום תהיה ובני עמון כעמורה ממשק **חרול** ומכרה מלח ושממה עד עולם״ (צפניה ב, ט). אבן עזרא מפרש את המילה ״חרול״ – ״והוא מין ממיני הקוצים כמו ׳כסו פניו חרולים׳ ״.

הציטוט בסוף הפירוש לקוח מהפסוק במשלי (כד/לא): ״והנה עלה כולו קמשונים כסו פניו חרולים״. בפסוק זה, המפרשים השונים מסבירים ״חרולים״ כ״קוצים״, וכך אבן עזרא, רש״י, מצודת דוד ומצודת ציון. אבן עזרא: ״וחרולים- לשון קוצים״. רשי: ״חרולים גדולים מקמשונים והרי הם חדים כקוצים״.

דיון וסיכום

על פי המידע הקיים נראה כי מציאת חרולית לבנבנה בישראל אינה מפתיעה ומתאימה לתחום תפוצתו הטבעי של המין. להבנתנו- מכיוון שגם בארצות שכנות בית-הגידול של הצמח הוא שולי דרכים (בין היתר), סביר שהמין, המופץ רוח, הגיע עצמאית ו״חצה״ את הגבול מלבנון לישראל. המין חרולית לבנבנה לא תועד כפולש באף מדינה ונחשב מקומי באגן הים-התיכון.

העובדה שנמצאו כ-20 פרטים בשטח קטן יחסית מחזקת את ההשערה שזו לא השנה הראשונה שהוא גדל בנקודה הזו וסביר שזו הפצה מקומית אחרי הגעה לאזור בשנים קודמות. יחד עם זאת, מוקדם להגיד אם הצמח מתבסס בשטח או שזו הופעה אפיזודית. לצורך הבנה מעמיקה יותר של דינמיקת התפוצה של המין בישראל, נדרש מעקב אחרי מין זה, הן בנקודה שבה נצפה והן באזורים סמוכים.

אנו קוראים לציבור לפתוח עיניים, לצלם ולדווח אם יימצאו נקודות נוספות של מין זה.

ספרות

https://powo.science.kew.org/taxon/urn:lsid:ipni.org:names:256981-1

Davis P H et al. (eds) 1965-1988: Flora of Turkey and the East Aegean Islands, Vol. 5 – Edinburg

Feinbrun-Dothan N 1977 Flora Palaestina/3. Ericaceae to compositae. *Flora Palaestina*

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: לביא ר. שמש ב. רון מ. 2025 חרולית לבנבנה, Tyrimnus leucographus – צמח חדש לישראל, כתב העת כלנית מספר 11

==========